

رك - rek
 راق - raq ekleri.

518. Miktarca pek az olan bir kısım sıfatların küçümsenikleri bu ekle yapılır. Kelimenin sonundaki boğazlı konson - *rik* ekinde olduğu gibi, düşer.

Ml. : كوچورك *küşü-rek* [1] «petit, petiot» *küşük* kelimesinin küçümsenigi;
 او قاراق *ufa-raq* «petit, petiot» *ufak* kelimesinin küçümsenigi;
 آجیراق *acı-raq* «un peu amer» (az kullanılır) *acı* kelimesinin küçümsenigi;
 بوزراق *boz-raq* «grisâtre» (az kullanılır) *boz* kelimesinin küçümsenigi.

Yine mk. *ince-rek*, *yufka-raq*, *kısa-raq*, *yükse-rek*, *alça-raq*.

İHTAR. — Bu eski bir tafdil ekidir. Daha çok eskiden *irek* - *ırak* suretlerinde söylendiğine göre bunun uzak «loin» mânasındaki *ırak* tan gelmiş olduğu farzedilebilir [2] (mk. 1426 yılı yazmaları: اسراق *asrâk* «plus facile», yaprak V. 51, V. 57; مكررمك *mükerrem irek* «daha çok ikram edilen, plus vénéré», yaprak V. 97, 7, vs.).

519. Sonra yine çok mahdut olarak kullanılan ve ancak bazı sıfatlara eklenebilen birtakım ekler vardır ki, bunlar (hemen de küçümsenik mânalı olmak üzere) bir benzerlik fikrini taşıyan türemeler vücuda getirirler (Fransızca karşılığı başlıca «âtre» ile olur).

Bunlar da می - si, - می [i] *msi*, $\frac{-[i] \text{ mtrək}}{-[i] \text{ mtrək}}$ مترك ekleridir.

Renk «couleur» bildiren sıfatların ekserisine katılırlar:

[1] Bu ek hakkında D. L. T. 1, 6. «tafdil edatı olarak kullanılır» der. Mk. Mikyâ-süllisân Kistâsülbeyân, s. 30: Bu ondan düşkünrektir; Ahteri-i Kebîr «الشبرم» maddesi: Boğumlucâ dedikleri bir nevi ottur ki, ufacık yaprağı ve kırmızı çiçeği ve mercimek gibi «akrak ve sarurak» tohumu olur (burada «akça ve saruca» mânasıyla küçümsenik rolünde görünüyor) A.U.E.

[2] Müellifin bu ek hakkında «ırak» kelimesinden gelebileceği yolunda yaptığı tahmin lüzce uzak görünüyor. Vakîû edatların, eklerin çok eski müstakil kelimeler olup aynı rollerde başka kelimelerden sonra kullanıla kullanıla istiklâllerini kaybederek sonraları edat mahiyetini almış olmalarına, ve Türkçe kelimelerin ilk harfleri de (r) li olamayacağına göre *ırak* olabilmeleri bakımından bu tahmin yerinde sayılabilir. Ancak bu haliyle ekin *r* < *l* değişimine sonradan uğrayan *al'-ak* olması da düşünülebilir ki, böyle yapılmış eski Türkçe kelime misalleri görülüyor: (Çg. lûgati. s. 246: *kıız-al'ak* = kırmızıarak; gelincik çiçeği; *ufak* ve küçük kız çocuğu), *dang-al'ak* (*tang*: şaşma, şaşırma:) = çok şaşkın, vs. Çg. lûgatının bu izahı tahminimizi teyit eder mahiyette görünüyor. A.U.E.

bahsederim, vs. deki misallere uygundur; ve bu itibarla *andan sonracığıma* ifadesindeki *m* de, *n* den değişime olacaktır: *sonra-çığ-ın-a*; (*m*) gaip mülkiyet zamiri; (*a*) da, için mânasına ek olduğuna göre, [onun asıl sonrası için] demektir.

Mk. Rumeli (Üsküp tarafları) *n* da: Süt, yumurta ve şekerle yapılır bir nevi krema ismi olan *kağmaçına* (= *kaymak*)-*çığ-ın-a* = kaymağa benzer surette: *kağmaçça*. A.U.E.

MI. : *beyaz* : بياض *beyaz-ımsı*, بياضتراق *beyaz-ımtıraç* [1] «blanchâtre»;
kırmızı : قرمزى *kırmızı-ımsı*, قرمزىتراق *kırmızı-ımtıraç* «rougeâtre»;
sarı : سارى *sarı-ımsı*, سارىتراق *sarı-ımtıraç* «jaunâtre»;
mor : مور *mor-ımsı*, مورىتراق *mor-ımtıraç* «violacé»;
maui : ماوى *māvi-ımsı*, ماوىترك *māvi-ımtrek (māyi-ımtıraç)*, «bleuâtre».

[i] *ımtrek* için yine mk.

yeşil-ımtrek [2] «verdâtre» (Viguiet, s. 453);

boz-ımtıraç «grisâtre» (Bürh. Kāt., s. 124, I. 24);

köse-ımtrek «à poil rare (barbe)» (Tamb. Ar., s. 10).

- *si* için mk.

kızıl-sı «rougeâtre» (Kam. I. 930); *kumral-sı*.

Dikkat edilmeli ki, - *si* kısaltık şekline - (k) *k*, - *n* (s. 596) ve *l* den ve bazan *e* veya *a* vokallerinden sonra raslanıyor, *i* (i) vokalinden sonra ise daima - *msı* şekli geliyor.

Tat «saveur» bildiren sıfatlara eklenir:

MI. : *acı* «amer» : آجى *acı-ımtıraç* «légèrement amer»;

akşi «aigre» : اكشى *akşi-ımtrek*, *akşi-ımsı* «aigrelet»;

tatlı «doux» : طاتلى *tatlı-ımsı* «douceâtre»;

kekre «piquant, âpre» *kekre-ımsı*, *kekre-si* (kullanılmaz) «légèrement âpre».

Diğer bir takım (alem yerinde olan, bk. s. 596) sıfatlara eklenir.

abdal : ابدال *abdal-sı* «un peu bête, sot»;

budala : بودالا *budala-ımsı* ve *budala-sı* «sot»;

erkek : ارکک *erkek-si* «homasse»;

cüce : جوجه *cüce-ımsı* «nain, nabot»;

aİafranga-ımsı : الافرانغى *aİafranga-ımsı* *düşenmiş bir oda* «une chambre meublée à l'européenne»

şeffaf-ımsı : شفافى *şeffaf-ımsı* «légèrement opaque, assez transparent».

Siuri-ımsı, *kolay-ımsı*, *bayat-ımsı*, *arık-sı*, *bulanık-sı*, *yanık-sı* kelimelerinde de böyledir.

[1] *tırak*, *trek* ekleri başındaki *tr* de olduğu gibi iki konsonun birden söylenmesi Türkçenin tecvidine uygun değildir. Bunların aslı *tırok*, *tırek* olmak gerekir; söylenişinde aralarındaki (i, t) ya kaybolmuş ya duyulur duyulmaz derecede zayıflamıştır. Şu halde ek *ın-tır-ak*, *ın-tir-ek* suretinde ve daha doğrusu evelce bir *m* < *n* değişimi dolayısıyla *ın-tır-ak*, *ın-tir-ek* olmak gerektir ki üç ayrı ekten mürekkep demektir. Halbuki (ın) haliyet ve aliyet eki olarak kendinden evelki kelimeye aittir. *Beyaz-ın* beyaz ile + tura.k (Çğ lügati turamak = türemek, meydana gelmek, zâhir olmak) mastarından ismi fail (türemiş). Bundan da bunların iki kelimededen mürekkep olduğu anlaşılıyor: *beyazım + tıraç* (beyaz ile meydana gelmiş, türemiş), *yeşil-in + tıraç* yeşil ile meydana gelmiş, türemiş, vs. (ki, eski müstakil kelimelerin nasıl edatlaştıklarına bu da bir misaldir). Ayrıca (Çğ lügati, s. 117) *tur-luğ*, *tür-lüğ*: nevi ve elvan (türü). Bu bakımdan *beyazımtır-ak* (*tür-ek*) beyazla renklenmiş (veya nevilenmiş) suretinde de düşünülebilir. A.U.E.

[2] Metinde böyle ise de *yeşilımtrek* olacak. A.U.E.

IHTAR 1. — -si, -[i] msi ekleri, (Kazan, Altay'daki uzun vokalli) $\frac{-sü}{-su}$ ekine ve yine Kazan, Altaydaki; mk. -man § 520 eki) $\frac{-sıman}{-sıman}$ eklerine, (Chor lehçesinde) -sıban ekine, (Tobol lehçesinde) -sımal' ekine, (Kırgız lehçesinde) -sımağ ekine, (Kazan lehçesinde) -sim ve yine (Kazan lehçesinde) -sil' eklerine yaklaştırılabilir gibi geliyor.

Bu muhtelif lehçelerde *ğara-msı* «noirâtre» yerine: *ğara-su*, *ğara-sıman*, *ğara-sımağ* vs. denilir. *Yeşil-ımsı* «verdâtre» yerinde de: *yeşil-sü*, *yeşil-sıman*, *yeşil-sim* ve (Teleutça) *yajıl-zıman* vs. denilir. *Kızıl* «rouge», *kök* «bleu», *sarı* «jaune» kelimelerinde de böyledir.

-sı eki -cek eki gibi menşede bir teşbih «comparaison» edatı idi (mk. § 890).

IHTAR 2. — -[i] mtrek eki gibi, *ğara-mtığ* da görülen -mtık eki ve *göy-ümtül* de görülen [i] imtil' eki de ünlek «sonant» ardınca gelmiş bir dişliden ibaret mt ses kümesini taşımaktadır ki, bu hal kendilerinin öteki Türk lehçelerinde renk bildiren sıfatlardaki küçümşenik eklerine yaklaştırılmalarına müsaittir. Hakikaten İhtar 1 de zikri geçenler hariç tutulursa görülüyor ki, zâhirde pek değişik manzaralı olan bütün bu eklerde de ünlek ardınca bir dişliden ibaret ses kümesi vardır:

(Teleutça da) *ğara-(mt)ık*, (Çağataycada) *ğara-(mt)uk*, (Sagayca ve Koybalcada) *kız-a(mt)ık*, (Kaşacada) *yajıl'-(md)ık*, (Sagaycada) *sarı-(md)ık*, (Sagaycada) *sarg'-(md)ık*, (Şor ve Sagaycada) *kög-ü(md)ük*, (Şorcada) *sarı-(md)ak*, (Şorcada) *sarı-(mz)ak*, (Çağataycada) *yaş-ı(mt)ul'*, (Kazancada) *yeşkil(ld)im*, [1] (Kırgızcada) *kığı(ld)ım*, [2] (Kazancada) *kızgı(l't)*, [3] (Kazancada) *sargı(l't)*, (Kazancada) *yeşkil(lt)*, (Şorcada) *kögü(ld)ügüm* [4], (Kazancada) *kögü(lc)im* (Şorcada) *kögülü(md)rik* [5].

Bunlarda, bilhassa mânidar kelimelere mahsus (mk. § 850 ve 858) kendi neviden hususî bir teşekkül var gibi görünüyor.

-[i] mtık eki, eskiden daha çok kullanılırdı: *مارمىق sarı-mtığ*, *بوژمىق bozumtuğ* (Kâmus tercümesi, I. 113.).

Fiiil tabanlarıyla kullanılan aynı ek hakkında bk. s. 553.

Çoğumsank «augmentatif» $\frac{man - مان}{men - من}$ eki.

520. Bu ekte pek az miktarda türemeler teşkil edilmiştir.

Ml.: *قوجه* «grand, vieux», *قوجهمان* *ğoca-man* «énorme»;
قرا «noir», *قرا مان* *ğara-man* «très brun»;
ترك «turc», *تركان* veya *توركن* *türk-men* «turcoman»;

[1] *Yeşkil-dim*, [2] *Kızgıl-dım*, [3] *Kızgıl't* kelimelerinde *yeşil*, *kızıl* sıfatlarının ilk şekillerinde *k*, *ğ* gibi bir boğazlı olduğu anlaşılıyor. *mt*, *md* suretindeki ses kümelerinde *m* lerin *n* den çevrilmiş olmaları pek mümkündür. Şu halde bütün bu lehçelerdeki ekler *n* den sonra olsun olmasın, ahenge göre değişen *t(a) ek*, *-t(d) ik*, *t(d) il*, *'s(z) ik*, *t(d) im*, *cim*, *t* den ibaret görünüyor. A.U.E.

[4] Bunlar arasında *düg-üm* ile görünen mürekkep ekli misale nazaran *t(d)im* eklerinin daha eskiden bu şekilde olduğu mânası çıkarılabilir.

[5] *dirik* ile biten misaldeki bu ek de *dir-ik* suretinde mürekkep görünüyor. Bu gibilerin daha aşağı misallerde görülen *tık* ekini vermiş oldukları düşünülebilir. A.U.E.

كوله «esclave», كوله من *köle-men* «Mamelouk»;
 شوش «enflure, enflé», شيشيان *şiş-man* «obèse»;
 كوسه «qui a les poils de la barbe rare, qui porte un barbiche» كوسه من *k'öse-*
men [1] «le bouc, le belier»;
 دغیرمن *değir-men* (tekir-man yerinde) Çağatayca [tekir müdevver] [2] değirmen
 «moulin».

Yine mk. دلشمن *deliş-men* [3] «delimsi, folâtre» ve Balkanlarda [4] şöyle bazı isimler:

Dik-men, *çöl-men*, mk. Çağatayca آغیرمن *ağır-man* ağır, «lent»; جوجومان *cücü-mân* «tatlımsı, douceâtre», çocuk «cücük» den, - *men* unsurunun (Kazanca, Altaycadaki) yukarıda adı geçen - *sıman* (§ 519, ihtar 1) ekine yaklaştırılması da mümkündür.

Aynı ek fiil tabanlarına da eklenebilir görünüyor: *az-man*, *sar-man* [5], *kıda-man*, mânadaşlarıdır); *talış-man*, *türemen* (*tora-man*) *sağ-man*, (sağ-mal).

II. ASIL TÜREMELER.

$\frac{lik - لک}{lık - لک}$ ve - *li* ekleri.

521. - *li* eki, - *lik* ekinin solundaki boğazlım düşmesiyle ondan türemiş bir ektir. Osmanlı Türkçesi - *li* şeklini sıfat türemine, - *lik* şeklini de isim türemine ayırmıştır ki, bu kaidenin müstesnalı nadirdir.

MI.: رحمتك *rahmetlik* veya رحمتی *rahmet-li* (Tanrının rahmetine namzet) kelimeleri rahmet [6] «miséricorde» kelimesinden türemiş olarak birbirini yerine merhum «defunt, feu» gibi kullanılır.

- *li* eki eski Türkçede yine sıfat teşkiline yarayan (çınlak boğazlı *g* ile) - *lig* ekine muadildir. (Boğuk boğazlı *k* ile) - *lik* eki daha önce eski Türkçede de vardı (mk. Thomsen, MELIORANSKI ve Türkçeden Arapçaya eski kelime sözlükleri «glossaires»).

MI.: Eski Türkçede *ulug* (sıfat) اولو «grand»; *ulugluk* (isim) ululuk «grandeur»;
 « *körk* (isim) كوزلك «beauté»; *körklüg* (sıfat) güzel «beau».

(Çağataycanın ekseriya birbirine karıştırdığı) - *lig* ve - *lik* seslemleri, çift vokalleşmiş olan daha eski bir eke (§ 156) bağlı gibi görünüyor. mk. Yakutça - *lax*. Buaların

[1] Müellif *kösemen* kelimesini verirken, sürü başında giden keçi (ve koç) için söylediğini kastediyor. (Seyrek sakallı, köse), mânasının keçi için varit olması doğru ise de koç hakkında böyle değildir. Bizce sürü başındaki (keçi veya koç) a verilen bu isim (köse)likle ilgili değildir. Aslı *göz-amen* dir ki gözcü, niğeban demektir. (Menüm ulu dergâhımda *gözemen-lik* eyleye dedi) Kitabı Dede Korküt, s. 88. A.U.E.

[2] Lehçemizde: *teker*, *tekerlek*.

[3] *dal'aş-man* ın incelenmiş olması muhtemeldir. A.U.E.

[4] Ve başka Türk ellerinde. A.U.E.

[5] Bu kelime (Karaman) gibi (*sar[ı]man*) olsa gerek ki fiil tabanından değildir. A.U.E.

[6] Yine muk. لازمك *lâzim-lik* ve لازمی *lâzim-li* (Bk. Kamuslar.) J. Deny.

ile(n) (bk. § 376, İhtar 2, § 488 ve 533) ilişki «postposition»; ile mânaca ve gramerce ilgileri de var. Şüphesiz ki bir *-lan* ekinin varlığını kabul etmek icabeder [1].

$\frac{\text{اك} - \text{lik}}{\text{لق} - \text{lık}}$ ekleri.

522. Bu ek [2] mücerret veya müşahhas mânalı alemler teşkil etmeğe yarar.

1° Bu alemler mücerret mânalı olur.

a. Bir sıfattan türeme oldukları zaman.

MI. : قولای «facile», قولایلق *koşay-lık* «facilité»;

كوج «difficile», كوجلك *güç-lük* «difficulté»;

كوزل «beau, joli» كوزلك *güzel-lik* «beauté»;

چيركين «laid», چيركينلك *çirkin-lik* «laideur»;

ايي «bon», اييلىك *ey(i)-lik* «bon œuvre»;

كوتى «mauvais», كوتىلك *kötü-lük* «mauvaise action»;

فنا «mauvais»: فنالق *fena-lık* «mauvaise action»;

طالعين «distract», طالعينلق *dalgın-lık* «distract»;

آغير «lourd», آغيرلىق *ağır-lık* «lourdeur»; ve müşahhas bir mâna ile koca tarafından peşin olarak verilen «izaz ve ikram, ağırlama» parası, mehri mu'accl.

باغندر فقيرلك اوغريلنه باغندر *fağır-lik oğru-luğ-a bā'is-dir* «pauvreté engendre rapine»; mk. Azerce (Akk. Feth. s. 28):

ادام اجلوفندان سوسيرلقتدن وغورلوقا قولدورلوقا قورشانور *adam ac-luğ-un-dan su-suz-luğ-un-dan ogur-luğ-a, koldar-luğ-a kurşan-ur* «à force d'avoir faim et de soif l'homme s'attache au vol et à la rapine»;

ساغلق واراقندن يگدر *sag-lık var-lık-dan yey-dir* «mieux vaut santé que richesse».

b. Bir şahıs isminden türeme oldukları zaman.

MI. : عسكر «militaire», عسكرلك *asker-lik* «état militaire, métier du soldat»;

قادى «cadi», قادىلىق *kadı-lık* «fonction de cadi, circonscription du cadi»;

چوبان «berger», چوبانلىق *çoban-lık* «état, métier de berger»;

چوچوق «enfant» چوچوقلىق *çocuk-luğ* enfance, enfantillage»;

آوحى «chasseur» اوحىلىق *avcı-lık* «chasse, métier de chasseur»;

طيارهچى «aviateur» طيارهچىلىق *tayyareci-lik* «aviation».

523. Şu türemeler de bir şahıs isminden yapılmış olmakla beraber mücerret mânalı olabilirler:

[1] r için de söylediğimiz gibi, edatlar dilin eski müstakil kelimeleri olduğu halde diğer kelimelerden sonra aynı mevkilerde ve aynı rollerle çok kullanılarak tâbi vaziyete düşmüş, istiklâllerini kaybetmişlerdir. Türkçe de ise r gibi l de kelimelerin baş harfi olarak bulunmaz. Şu halde *-le(n)* kelimesinin aslı, cezbetmek; lemsetmek, temas etmek; vasletmek manalarında olan *il. mek* mastarından *dü-şe, kal'-ka* gibi kelimelerde emsali görülen haliye siygası *il. dir ki*, meselâ Ahmed ile (Ahmede ilişik olarak, onunla beraberce) demek olur; halk dilinde *il. e-n* ki bu n, *yaz-ın, kıtş-ın* daki haliyet ekidir A.U.E.

[2] Bu ek de l ile başladığına göre aslında ilişmek manasında olan (Dergi, bk.) *il-mek* den ismi meful olan *il-ik* (ilişilen) kelimesinin bozuntusu olsa gerek. A.U.E.

بأ «père», *baba-lık* «paternité» (mücerret mânalı), ve üvey baba «beau-père, père adoptif» (müşahhas mânalı); mk. *ata, ata-lık*;

لأ «mère», *ana-lık* «maternité» (mücerret); ve üvey ana «belle-mère, mère adoptive» (müşahhas);

كأين «belle-fille, fiancée» *g'elin-lik* «qualité, état de fiancée» (mücerret); «evlenecek çağda olan genç kız «jeune fille en âge d'être mariée»; (müşahhas) [1].

أولاد «enfant», *evl'ad-lık* «qualité de fils, de fille» (mücerret); üvey evlât «enfant adoptif» (müşahhas);

اوغل «fils», *oğul-luk* aynı mânâ (bu maksamda آخرتلك *ahret-lik* de derler ki "ahretini [ebedî hayatını kazanmağa vesile olan ahirete mahsus] demektir [2].

524. — 2° - *lik* ile türemiş kelimeler, cansız bir şey isminden (bazan bir şahıs isminden) yapılmış iseler mücerret mânalıdırlar.

... e mahsus şey «la chose destiné à...», ... e yarar «la chose devant servir à...» mânasında olurlar.

Ml.: ياكل «nourriture», *yemek-lik* «ce qui est destiné à l'alimentation»;

عج «fourrage» *yem-lik* «ce qui est destiné à servir de fourrage»;

أواب* veya اليب* *esvab-lık, elbise-lik* «étoffe pour faire de vêtement»;

ماتي «vente», *sati-lık* «ce qui est à vendre»;

كرا* «kirā» *kirā-lık* «ce qui est à louer»;

قارشى «en contrepartie, en face, vis-à-vis», *karşı-lık* «ce qui doit servir de contre-valeur, provision, couverture (commerciale);

صالونلوق خدمتیده ایفا ایدن يملك اوطةسى *salon-luk hizmet-in-i-de ifā eden yemek odası* «une salle à manger, servant également de salon»;

mk. şahıs mevzuu şu misalleri:

اومه «chambre», *oda-lık* vaktiyle oda hizmeti için alınan kız, halayık; «odalisque»;

جنت* «paradis» *cennet-lik* «élu, destiné à aller au paradis»;

525. Bu müphem kavramda ahınca bu türemeler sıfat olarak kullanılabilirler.

(O zaman bunlar sadece (... e mahsus «destiné à...») mânasını bildirirler) [3].

Ml.: ياكلك سبزه *yemek-lik sebze* «légumes qui sont destinés à la nourriture»;

عجك اوت *gem-lik ot* «herbe pour fourrage»;

ماتيلوق باغچه (عجلة) *sati-lık bahçe* «jardin à vendre (d'urgence)»;

كرا لوق *kirā-lık ev* «maison à louer»;

[1] Gelinlik elbisoye de sadece *gelinlik* denir. A.U.E.

[2, 3] Bizce -*lik* eki katılan isimler umumî kaideye göre başlıca:

1° Mevsuflariyle beraber olarak daima sıfat olurlar: Gecelik entari.

2° Mevsufları kaldırılınca bütün bu vaziyetteki sıfatlar gibi isim yerinde kullanılırlar. Geceliğ (entari) imi getir.

3° Bunların içinde alemlige geçmiş olarak hep öyle kullanılan birçok kelimeler vardır: Güzlük (göze mahsus âlet), tuzluk (a mahsus kab), yağmurluk (a mahsus manto) vs. Birinci halden maadasında daima münasip bir mevşuf takdir etmek mümkündür. A.U.E.

Sıfat olarak kullanıldığına diğer misaller :

- يازلق تياترو *yaz-lık tiatro* «théâtre d'été»;
 يازلق البيسه (اثواب) *yaz-lık elbise (espap)* «vêtements d'été»;
 قيشلق البيسه (اثواب) *qış-lık elbise (espap)* «vêtements d'hiver»;
 بايراملق البيسه (اثواب) *bayram-lık elbise (espap)* «vêtements de fête»;
 يابانلق البيسه (اثواب) *yaban-lık elbise (espap)* «vêtement de sortie (étranger)»;
 گ'ڧملىك-لىك بىز *g'ömlük-lik bez* «toile pour chemise»;
 گ'ىسىك كىچىك كىيىملىك *g'öce-lik kıyâfet* «toilette de nuit».

526. Diğer taraftan, aynı sınıftan kelimelerin müphem bir mânada kullanılacak yerde pek muayyen bir mânâ almaları, sarih maddeleri bildirmeleri ve netice itibariyle mücerret mânâlı alemler [1] olmaları mümkündür.

- MI. : كىيىملىك «nuit»: *g'öce-lik* «chemise de nuit»;
 يىم «fourrage»: *yem-lik* [2] «mangeoire»;
 كوز «oeil»: *göz-lük* «lunettes»;
 قول «bras»: *kol-luk* «manchettes»;
 آغىز «bouche»: *ağz-lık* «embouchure, porte-cigarette»;
 ياغور «pluie»: *yağmur-luk* «manteau imperméable»;
 ياغ «graisse»: *yağ-lık* «mouchoir»;
 فىشك «cartouche»: *fişek-lik* «cartouchière»;
 توز «poussière»: *toz-luk* «jambière»;
 طوز «sel»: *tuz-luk* «salière».

Yine mk. eski Osmanlıcada *ارپا-لىق* [3], *باشلق* [4] *başmak-lık* (Bianchi, bk.).

527. *b. -lik* ekinin katıldığı isim o ismin bildirdiği şeyin mikdarca çok olduğu yeri bildirir.

- MI. : آغاج «arbre»: *ağaç-lık* «endroit planté d'arbres»;
 اورمان «forêt»: *orman-lık* «endroit boisé»;
 باتاق «marécage»: *bataklık* «endroit marécageux»;
 چامور «boue»: *çamur-luk* «endroit boueux»;
 ميوه «fruit»: *meyve-lik* (veya *meyva-lık*) «verger»;
 آلا «pomme, pommier»: *elma-lık* «verger de pommiers»;
 آيرا «coing, cognassier»: *ayva-lık* «verger de cognassier»;
 زيتون «olive, olivier»: *zeytin-lik* «jardin d'oliviers».

528. -lik ekinin bazı hususî kullanışları.

1° İsim kümelerine eklenebilir : *چوق و صيق آناچلق ير* *çok ve sık ağaçlık yer* (Kamus tercümesi) (1. 648). «endroit planté d'arbres nombreux et serrés»

Bazı isim kümeleriyle ölçü belirtkenleri «déterminants de mesure» vücuda getirir (mk. § 1083).

[1] 523.üncü bendde müstesna diye kaydettiğimiz beş kelime, tabiidir ki şahıs bildiren isimlerden türemiş olmasalardı burada yer alabilirdi. Onlar (baba, ana, gelin, evlât, oğul vazifesini görecek) mânâsındadırlar. Bu takdirde ancak kısmen gayri kıyasîdirler. J. Deny

[2] mk. daha yukarıda (başka bir yoldan vücuda gelen) *yemlik* kelimesinin diğer bir mânâsı. J. Deny.

[3] İlmî tarik ricaline aynen veya nakden verilen muhassesat. A.U.E.

[4] Vaktiyle sultanların tahsisatı, has Arpalık. A.U.E.

2° Bazan mastara katılır (§ 712).

3° Olumsuz (négatif) fiillerin muzari fer'i fiillerine katılarak (bk. § 1426) hususî tâbirler teşkil etmeğe yarar.

4° Birkaç münferit halde zamirlere, katmaclara ve hattâ bir veya iki isimli mef'ulün fihlere katılır :

بن «mois», *ben-lik* «caractère personnel, égoïsme»;

هیچ «rien», *hiç-lik* «néant»;

چوڭ «beaucoup» *çok-luk* «souvent (katmaç olarak kullanıldığı zaman)»;

كوتة «par jour» *gün-de-lik* «paye journalière», ce qu'on touche en un jour, vêtement de tous les jours»;

اونده «pour dix» *on-da-lık* «profit, gain d'un dixième, dîme».

mk. قندلق *kan-da-lık* «Aufenthaltort, das Wesein» (Vambiry *Alt. Osm.*, s. 186). [1].

Yine mk. بويلاک *böyle-lik* (§ 405, İhtar), شيمدليک *şimdi-lik* (§ 396), كنديک *k'endi-lik* (§ 310, İhtar 2) ve eski Osmanlıca'da نيتک *nite-lik* türemeleri (bk. Bianchi).

Aşağıdaki ifadeler *şimdi-lik* «pour le moment» (§ 396) örneğine göre yapılmış olup daraltık «restrictif» bir mânâ «pour... seulement» bildirirler.

بو گونلک *bu gün-lük* de hemen aynı mânâdadır «pour aujourd'hui seulement»;

بر دفعه لوق اولورق *bir defâ-lık* olarak, *bir defâ ol-arak* tabiri ile hemen de aynı mânâdadır «une (seule) fois».

mk. *bu sefer-lik* «pour cette fois»; *bu g'ece-lik* «pour cette nuit seulement».

Şuna dikkat edilmeli ki bu ifadeler 524 üncü bendde mütalâa edilen mânaya bağlanırlar.

İHTAR. 1 — *-lik* eki hâlâ çok canlı ve doğurgan «productif» kalmış bulunuyor ki birçok yenimsenik kelimeler «néologismes», alaycı ve tubaf tâbirler vermektedir.

MI. : محافظه کارلق و ليبرالک *muhafazakâr-lık ve liberal-lik* «conservatisme et libéralisme»;

عثمانلى ايمپراطورلوق *Osmanlı imparator-luğ-u* «l'Empire Ottoman» (yenimseniktir; öteden beri *Devleti Aliye* veya *Memâlik-i Osmâniye* denir);

فازلالق و اكيكلك *fazla-lık ve ekaik-lik* «supériorité et infériorité»;

ایتاليا «دول معظمه» لوقدن سقوط ايتك ايسته ميور *İtalya «düvel-i mu'azzama»-lık-dan suķūt et-mek iste-mi-yor* «l'Italie ne veut pas perdre le rang de grande puissance»;

بن بو قازان کيل قوطولوق زماندن برى بيليرم *ben bu qazan-ı kil kutu-luğ-u zamân-in-dan beri bil-tr-im* «je connais cette marmite depuis le temps où il était : ne (simple) boîte à savon» (kil : argile remplaçant le savon) «kil kutu-(su) luk, yerinc».

mk. mülkiyet eki olan *-si(-su)* nun hazfi hakkında § 535; (Nasreddin Hoca hikâyelerinden alınmış bir misal).

mk. şu misali: *Gâlibâ kahve tepsi-liğ-in-den müteķâ'id teneke parça-sı* «un morceau de fer-blanc qui était probablement un plateau à café en retraite» (Hüseyin Rahmî).

İHTAR. 2 — *elik* eki hakkında bk. s. 582.

لی - li eki.

[1] Neredelik, nerde oturmuş, nerde bulunmuş. A.U.E.

529. Bu ek, evelkisinden farklı olarak türeme *sıfatlar* teşkil etmeğe yarar.

Bu sebeptendir ki zaten sıfat mânası olan isimlere hiç eklenmezler (ki bu da *-lık* ekiyle başkaca bir farktır).

-li eki şunlara ilâve edilir:

Malikiyet «possessien» sıfatları teşkil etmek üzere muhtelif alemlere katılır: (... le mücehhez «muni de..., pourvu de...»; ... e malik «possédant...»; ... i havi «qui comporte...»; ... i olan «qui a...» mânalarına gelir.

ml. : دكر «valeur», *değer-li* «qui a de la valeur, de valeur»;

بها* «prix», *paha-lı* «cher»;

قيمت* «prix», *kıymet-li* «précieux»;

طات «goût» *tağ-lı* «doux»;

فس «fez» *fes-li* «coiffé d'un fez»;

شاپه «chapeau» *şapka-lı* «qui porte chapeau»;

امك «peine, travail», *emek-li* «exigeant beaucoup de travail pénible»;

طالنه «vague», *dalga-lı* «agitée (mer)»;

صو «eau», *su-lı* «aqueux»;

منطق* «logique» (isim) *mantık-lı* «logiqué» (sıfat);

سيغورطه «assurance», *sigorta-lı* «assuré» (contre les risques);

تمهد* «prise à charge», *teahhüd-lü* «recommandée (lettre)»;

جاذبه* «attrait», *câzibe-lî* «charmant, attrayant»;

خير* «bien», *hayır-lı* «de bonne augure»;

نشان* «cadeau de fiançailles, but, marque» *nişan-lı* (Anadoluda *yavuk-lı* da derler) «fiancé»;

سابقه* «antécédent (judiciaire)» *sâbıkâ-lı* «repris de justice récidiviste (mânadaşı: mükerrer)»;

اوروج «jeûne» *oruc-ı* [1] «qui jeûne».

530. Bu sınıfa resmî Osmanlı rütbe sıraları (silsile-i meratip, protocole) ine göre tâyin edilen fabrî unvanlar (elkab-ı resmiye, titres honorifiques) da aittir. Bunlar hâlâ eski imlâları üzere ekseriya لو suretinde yazılmakla beraber bazan -lü ile söylenir:

ml. : شوکتلی ویا شوکتلو *şuket-li* (veya : *lü*) «puissant»;

قدرتلی ویا قدرتلو *kudret-li* (veya : *lü*) «puissant».

[1] Bu kelime aslen Farsça (bir günlük) mânasına olan *rûze* den bozmadır. Türkçede başı *r* li kelimelerden evvel, kelimenin ilk hece ahengine göre *u* getirilerek (*u*) *ruze* olarak söylenmiş, sonra *c* < *z* değişimiyle ve son vokalin düşmesiyle kelime *uruc* ve sonra *oruc* olmuş görünüyor. A.U.E.

Bu iki lâkap sultana mahsustur. Yabancı hükümdarlara *حشمتی* *hasmet-li* debdebe ve dârât sahibi «majestieux» ünvanı verilir.

فخامتلی ویا فخامتلی *fexamet-li* (veya : *lû*) ululuk sahibi «glorieux» ki, Fransızcada «*altesse*» denir (sadrîâzama ve Mısır Hıdivine verilen ünvan);

دولتلی ویا دولتلی *devlet-li* (veya : *lû*) eli üstün, galip olan, ikbal sahibi, kutlu «heureux» (vezir veya mareşal rütbesinde olan memurlara verilen lâkap);

عطوفتلی ویا عطوفتلی *atufet-li* (veya : *lû*) şefkatli «miséricordieux» rütbe-i bâlâ sahiplerine verilen lâkap);

سعادتی ویا سعادتی *sa'adet-li* (veya : *lû*) mutlu «heureux» (rütbe-i *ül'â* sahiplerine verilen lâkap).

Bu son üç lâkap Fransızcada «*Excellence*» kelimesiyle ifade edilir.

Diğer resmî rütbeler sırasının ünvanları şunlardır:

عزتلی *izzet-li* (*lû*) şeref, büyüklük sahibi «honoré» (miralay, kaymakam ve bunlara muadil rütbelerde olan mülkiye memurları ünvanı);

رہمتلی *rih'at-li* (*lû*) yücelik sahibi «*élévé*»; binbaşılara, bahriye miralaylarına ve bunlara muadil «*sülise*» rütbesindeki mülkiye memurlarına verilen ünvan);

فتوتلی *fütuvvet-li* (*lû*) cömertlik, keremkârlık sahibi «magnanime, généreux» («*crâbia*» rütbesinde yüzbaşılara ve bu rütbeye muadil rütbesi olan mülkiye memurlarına verilen ünvan);

حمیتلی *hamiyet-li* (*lû*) yurt sever «patriote, zélé» (mâdûn zabıtlere ve bunlara muadil mülkiye memurlarına verilen ünvan) vs.

(Sefir, konsolos ve sefarethane ve konsoloshane memurlarının şefleri gibi) yabancı devletler mümessillerine rütbe ayırdetmeksizin *اصالتلی* *asalet-li* «titulaire, noble» ünvanı verilir.

Umumiyetle din mensuplarına *فضیلتلی* *fazilet-li* (*lû*); kadınlara *عصمتلی* *ismet-li* (*lû*) «chaste» vasfı verilirdi.

531. 2° menşe «origine» bildiren nisbet «relatif» sıfatları teşkil etmek üzere bir (mahal, mevki) isimlerine katılır.

Altayca'da -*lu* (*du, tu*) ekleri (... de bulunan «qui se trouve dans...») mânasını verir:

Ayağ-tu su (kadeh-de su «l'eau qui est dans la coupe») (Gr. alt. s. 20) [1].

Bunlar şöyle olabilir:

a. Has isimler (birtakım memleket isimleri ve bütün şehir, kasaba, köy veya mevki isimleri).

Ml.: *آوروپا* «l'Europe», *avrupa-lı* «européen»;

یونان «la Grèce», *yunan-lı* «hellène»;

[1] Müellif Altayca'nın -*lu* (*du, tu*) eklerini aynı mânada görerek bir tutmak istiyor. Ancak biz *du* (*tu*) ekini -*lu* ya yakın mânası olmakla beraber, ayrı görüyoruz. Bu bizim mef'ulün *sih de* (*te*) sinin bir çeşidi olsa gerek; bu ek lehçemizde de aynı vaziyette türemci «formatif» bir rol oynar:

Isgara-da balık, dil-de destan, dal-da kebab, söz-de hasta, baş-ta çiçek, vs. A.U.E.

- أوستریا «l'Autriche», *avusturya-ı* «autrichien»;
 ایٹالیا «l'Italie» *italya-ı* [1] veya *italyan* «italien»;
 استانبول «Istanbul», *istanbol-ı* «constantinopolitain»;
 پاریس «Paris» *pāris-li* «parisien»;
 لوندرا «Londres» *londra* ı «Londonien»;
 برلین «Berlin» *berlin-li* «berlinois»;
 ویانا «Vienne» *viyana* ı (eski Osmanlıcada: *beç-li*) «viennois»;
 روما «Rome» *roma-ı* «romain»;
 قبریس «Cbypre» *kıbrıs-ı* «chypriste»;
 ادرنه «Andrinople» *edirne-li* «adrinopolitain»;
 اشقودره «Scutari d'Albanie» *işkodra-ı* «de Scutari»;
 اسکدار «Scutari d'Asie» *üsküdar-ı* «de Scutari», vs.

İHTAR. — Bu türemelerin bir kaçı hakikî aile ismi olmuştur.

MI.: کوبرلی *K'öprü-lü* (meşhur devlet adamları yetiştiren bir aile ismi).

b. Birtakım ismi cinslere katılır.

MI.: *er* «endroit», *yer-li* «indigène»;

کوی «village», *k'öy-lü* «paysan»;

شهر** «ville», *şeh(i)r-li* «citadin»;

طهره «province», *taşra* ı «provincial»;

محله «quartier», *maḥalle-li* «du (même) quartier».

[1] Eskiden Fransız «Français» a فرانسه‌لو *França-lu* veya فرانسو *Fransa-lu* derlerdi. Bugün hususî adları olan kavim isimlerinin ekserisi eskiden *-li* ile türemiş isimlerden teşkil edilmişti. J. D.

- Meselâ bu günkü Avusturyalı eskiden *nemçe-lü* veya *nemse-lü* «autrichien»;
- « İngiliz « İngiltere-lü «Anglais»;
- « İspanyol « İspanya-lı «Espagnol»;
- « Amerikan « Amerika-lı «Américain»;
- « Maltız « Malta-lı «Maltais»;
- « Palonyalı, Polonez, leh, Lehistanlı لهلی *Leh-li* «Polonais»;
- « Romen, Romanyalı eskiden *Eflâk, Boğdanlı* «Roumain» «Ulak»;
- « Rus « روسیه‌لو, Moskof *Rasya-lı, Moskof* «Russe»;
- « Sırbıyalı, Sırbistanlı « سربو *Sırp-lu* «Serbe»;
- « Bulgar, Bulgaryalı « بلغارستانلی *Bul'gar (istan-lı)* «Bulgar»;
- « Boşnak « بوسنه‌لو *Bosna-lu* «Bosniaque»;
- « İran, Fars « ایرانلی, Acem *Iran-lı, Acem* «Persan»;
- « Kafkasyalı « قفقاسلو *Kafkas-lu* «Caucasien»;
- « Macar, Macaristanlı « انگریس‌لو *Engerüs-lü* «Hongrois» vs. A.U.E.

Memleket-li «compatriote, du même pays»; *vilâyet-li* «du même vilâyet (gouvernement général)»; *ada-li* «insulaire»; *dağ-li* «montagnard»; *saray-li* «du sérail» (Sultanın kadınlara verilen isim); *al'ay-li* «officier sorti du rang» (الی régiment); *mekteb-li* «écolier» (*Harbiye mektebinden yetişmiş olan*) kelimelerinde de böyledir.

Yine mk. *tıbbiye-li* «élève de l'Ecole de Médecine»; *deñiz-li* «maritime»; *çarşı-li* «marchand installé au bazar, les gens du marché».

Yine mk. bugün kullanılmayan şu kelimeleri:

اوچاقو *uçmak-la* جنتلی «âme du paradis»;

طامولو *tamu-la* جهنملى «âme damné (de l'enfer)»;

اوچقو *ocağ-la* yeniçeri mensubu veya Cezair beyliği mensubu «faisant parti de la milice des janissaires ou de la Régence d'Alger»;

Bu kelime bazan بولى *kopu-la* «Bâbı âtiye bağlı asker» in zıddı olarak kullanılırdı (Cevdet Paşa tarihi, II, 179). İmparatorluğun hudutlarında yerleşmiş askere ise مرحدلو *serhad-la* denilirdi.

ياقلى *eyâlet-li* «vilâyetlerdeki eski milis askeri».

IHTAR. — Şu aşağıki türemeler, bu isimlerin örneğine göre, katmaçlardan yapılmıştır:

Nere «où» (ki munsarif hallerinde *nere-ye*, *nere-de* de olur) kelimesinden sorguluk isimler yapılmıştır:

نرولى *nere-li* «origine d'où»;

نرولىدر *nere-li-dir?* «d'où est-il?».

بورا *bura*, شورا *şu-ra*, اورا *ora* «là-bas, ici» unsurlarında da böyledir:

بورالى *bura-li* «qui est d'ici»;

شورالى *şura-li* «qui est de là-bas»;

اورالى *ora-li* «qui est de là-bas».

532. — 3° Eski Osmanlıcada şahıs ismi haslarına katılarak bu şahısların hizmetkârları veya mensupları olduğunu bildirir.

MI. : احمد پاشالى *Ahmed paşa-li* veya sadece *paşa-li* «homme d'Ahmed pacha, veya du Pacha».

mk. كتحذالير *kethüdâ-li-lar* 33 üncü yeniçeri ortası ismi.

عثمانلى *Osman-li* ismi de ihtimal ki bu tarz kullanıştan doğmuş olacak «(Osmanlı imparatorluğunu kuran) Osmanın adamları, mensupları».

533. (Mücerret isimlerle yapılan) bir takım -li li türemeler katmaç olarak kullanılabilirler.

MI. : منالى منالى باقى *ma'nâ-li ma'nâ-li bak-mak*, «regarder d'une façon très significative».

O zaman -li ekinin mahiyeti hissedilir derecede -ile (§ 875) ilginin mânasına yaklaşır. Hattâ bazı hallerde bunları biribiri yerinde farksız olarak kullanmak mümkündür.

Azercedede de böyledir. (Bir şeyi) ائىكى الو ، ائىكى الو ، ائىكى الو *iki (ike) el-li (lū)* (tutmak) (Feth. Akk., s. 147, 222 ve 117); آخşam وقتلو قایدون *aḫşam vaqt-lu kay-dan* «revenez le soir» (*agni eser*, s. 172).

Yine mukayese كوزوكه يون ، بيراندك ، كوكلى بىزى *biz-i kök-lü birağ-diñ, gözükme-yoñ* (Maras).

MI. : كىتمك (سرعتله) *sür'at-li (veya: sür'at-le) git-mek* «aller vite»; دىقتلى (دقتله) باقى *dikḫat-li (veya: dikḫat-le) bak-maq* «regarder avec attention».

Esasen daha ileride *siz* (§ 381) ilgisinin hem *-ile* hem *-li* (§ 540) ye zıt ad «antonyme» lik edebileceği görülecektir [1].

534. *-li* ekinin (*-lik* eki gibi, mk. 528, 1°) yalnız münferit isimlere değil, isim kümelerine de eklenmek kabiliyeti vardır.

MI. : سیاه چارشافلى (قادین) *siyah çarşaf-ı (kadın)* «femme qui est vêtue d'un manteau de sortie noir»;

[1] *-li* ekinin başka bir hususi mânalı kullanılışını da bu beşde veya geçen 532 inci beşde koymak gerekti:

1° *-li* eki ekseriya insau ve hayvan bedeninin uzuvlarından veya kısımlarından birinin ismine eklendiği zaman zaten var olan bir şeyin kendisinde var olduğunu haber vermek yüzünden tekit mahiyetinde olarak o uzuv veya kısmın büyük olduğunu ifade eder ki, bu suretle mubalâğa mânasını veren bir edat olur:

g'övde-li, büyük gövdesi olan;

kafa-ı, büyük kafa (mecazen, akıl) olan;

gerdan-ı, büyük gerdanı olan;

karın-ı, büyük karnı olan;

vücut-ı, büyük vücudu olan;

omuz-ı, geniş omuzları olan;

çene-li, kuvvetli çenesi olan (mecazen, çok söyleyen);

diş-li, kuvvetli dişleri olan (mecazen, diş çiren, zarar verebilen);

boy-ı *boş-ı*, yüksek boyu olan (mecazen, güzel endamlı);

göğüs-lü, (mecazen meme mânasıyla) büyük ve dolgun memeleri olan;

dil-li, işlek dili olan (mecazen, çok ve iyi söyleyen);

alın-ı, geniş alını olan, vs.

Mk. D. L. T. I, 131 : «الرجل ذوالجبهة العظيمة» *aḫm-ı* er yani büyük alınlı adam.

İHTAR. — *-li* ekinin zıddı olan *siz* eki bu mânada olanlara eklenemez; eklense de *-li* nin olumlu (müsbet) olarak verdiği mânayı bu, olumsuz (menfi) olarak veremez. Ancak (kafa, dil, boğaz) gibi (zekâ, natika, yeyicilik) mecaz mânalarıyla da kullanılır olduklarından *kafa-sız*, *dil-siz*, *boğaz-sız* gibi kelimeler yine *-li* deki (büyüklük) mânasının zıddı olmayarak sadece mecaz mânalarıyla (zekâsız ve natikasız, çok yemiyen) mânalarında kullanılır. Yoksa *yaş-ı* = çok yaşlı kelimesinin zıddı olarak meselâ az yaşlı mânasında *yaş-sız* denemez.

2° Yine aynı mâna rolünde cansız mânalı isimlere de eklendiği görülüyor: *dal-lı* budak-ı = çok dalı, kökü olan (ağaç), *yol-lı* bir vapur = çok yol alan bir vapur; *yaş-lı* bir kadın = çok yaşlı bir kadın, vs. A.U.E.

ایچلی دیشلی	<i>iç-li dış-li</i>	: Hem içten hem dıştan yakın olan (ve katmaç halinde; olarak) mânasında «en tout et pour tout, dedans et dehors»;
آلتی اوستلی	<i>ağt-li üst-lü</i>	: Hem altı hem üstü olan (ve katmaç halinde; olarak) mânasında «de haut en bas»;
یازلی قیشلی	<i>yaz-li kış-li</i>	: Hem yazın hem kışın için olan (ve katmaç halinde; olarak) mânasında «été comme hiver»;
اوکللی دیشلی	<i>erk'ek-li diş-li</i>	: Hem erkekleri hem dişileri beraber olan (ve katmaç halinde; olarak) mânasında «mâle et femelle; tons»;
ایریلی اوفاقلی	<i>iri-li ufak-li</i>	: Hem irileri hem ufakları olan (ve katmaç halinde; olarak) mânasında «grands et petits»;
یکیلی اسکیلی	<i>geñi-li eski-li</i>	: Hem yenileri hem eskileri olan (ve katmaç halinde; olarak) mânasında «neuf et vieux» [1].

Mk. Eski Osmanlıcadaki şu misali :

اچار اول زمينه دربرگه انشلی یوشلی و الحقلی یوکسکلی اوله
ki eniş-li yoğuş-şu ve alçaklı yüksekli o-şa «on appelle *ātchār* (en persan) un terrain (accidenté) qui descend et qui monte» (*Burhān-ı Kātī*, s. 40).

Mk. آشاغیلی یوکسکلی (*Kam*, 56) *aşağı-li yüksek-li*; یوقاریلی آشاغیلی (347) *yukarı-li aşağı-li* (*sağ-li sol-şu* (104); (mk. Bianchi: ambidextre = sağ ve sol ile işleyebilen).)

İHTAR. 1 — Böyle ifade ediş tarzı Osmanlıcaya mahsus olmayup diğer mütenevvi lehçelerde de görülür :

arı-li beri-li (Kırgızcada) öte beri (ye, de) «ça et là».

Buna Orhun yazılarında da raslanır.

Mk. *Qutadğu Bilig*; *gār-li kök-lü yarat-kan* «hem yeri hem gökü yaratan». Altaycada *-lu (du, tu)* ekleri aynı rolü oynar : «*ağa-şu açılı-şu* «hem büyük kardeş, hem küçük kardeş». (*Alt. gr.*, s. 24). Yine mk. Azerceden alınan şu misalleri :

آنالو قیزلو ایکی یولوق علقکز یوخدر
ana-şu kız-şu (ana ve kız her ikinizin) iki puş-şuq akş-ınız yoğ-dur. (*Feth. A.K.H.*, s. 30);

منم حقم یرلو دیلو باتساده من آغا حسنه کیدن دکم
men-üm haqq-um yer-lü dib-lü (yere ve dibe) bat-sa da men ağa Hasan-a gid-en değil-em «tout mes droits dussent-ils être foulés aux pieds et passer sous terre, je n'épouserai pas Hasan-Ağa» (*Aynı eser*, s.223).

İHTAR. 2 — *-li* eki iki veya daha ziyade renk isimleriyle bulunur ki «hep birlikte şu bu renkleri olan; kısmen şu kısmen bu renkte olan» mânalarını verir :

قزمریلی صاریلی چیچک *kırmızı-li sarı-li çiçek* «fleur rouge et jaune»;

آق-şu کز-şu *ağ-şu kara-şu ağa-ca* «bigarré, blanc et noir» (*Kamus tercümesi*. I. 153, 336 ve 389).

[1] *Geceli gündüzlü* den beri devam eden bu misaller, gerek sıfat ve gerek katmaç (adverbe) olarak kullanılabilir; metinde katmaç vaziyetleri gösterilmemiş olduğu için, hepsinin yanına kereler içinde olmak üzere bu vaziyetleri izah eden ilâveler tarafımızdan katılmıştır. A.U.E.